

BAFRA GÖÇMEN TÜRK AĞIZLARI VE BAZI ÖZELLİKLERİ*

*İlknur KARAGÖZ***

ÖZET

Anadolu'nun çeşitli yörelerine değişik zamanlarda Balkanlardan gelen göç dalgaları ağız coğrafyasını etkilemiş ve yerli ağızların arasında birtakım ağız adacıklarının meydana gelmesine sebep olmuştur. Türkiye Türkçesi ağızları incelenirken bunların da göz önünde bulundurulması gerekir. Bu ağız adacıklarının coğrafi olarak hangi bölgelerde görüldüğü, fonetik, morfolojik ve söz varlığı özelliklerinin neler olduğu tespit edilmelidir. Ayrıca göçmen ağızlarının yerel ağızları nasıl etkilediği veya yerel ağızlardan nasıl etkilendikleri hususu da araştırılmayı bekleyen konulardandır.

Balkan göçmenlerinin yerleştirildiği illerden biri de Samsun'dur. Çünkü hem mübadele sözleşmesi kapsamında hem de bu sözleşme dışında göç edenlerin önemli bir kısmı geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağlayan insanlardır. Özellikle Bafra ilçesi, bu insanların alışık oldukları hayat tarzını sürdürebilecekleri verimli arazilere sahip yerlerden biridir. Bu sebeple Samsun'a gelenlerin çoğu buraya yerleşmek istemişlerdir.

Bafra'ya yerleşen Balkan göçmenleri arasında; hem mübadele öncesi buraya göç eden şark mültecileri, Kafkas, Kırım ve Arnavut göçmenleri, hem mübadele kapsamında Yunanistan'dan gelenler, hem de mübadele sonrasında Bulgaristan'dan gelen göçmenler yer alır.

Mübadiller; Bafra'nın Akteke, Asar, Bakırpınarı, Cırıklar (Tütüncüler), Darboğaz, Çelikler, Çetirlik, Derbent, Develi, Domuzağılı, Duhaçlı, Eldavut, Evrenuşağı, Gökçesu, Hızırilyas (Hıdırellez), İkiztepe, Kapıkaya, Kaydalapa, Kostantinuşağı (Yeniköy), Kuzalan, Selemelik ve Sürmeli köylerine yerleştirilmiştir.

Bulgaristan'dan gelen göçmenler ise Bafra'nın Muamlı (Altınay), Hotmeşe, Ağcaalan, Büyükyeraltı ve Küçükyeraltı, Sarıköy, Gelemağrı, Domuzağılı, Martıkale, Dedeli, Kapıkaya, Selemelik, Kaydalapa, Bakırpınarı, Lengerli, Suğlaş, Gökçeabağ köylerine yerleştirilmişlerdir.

Bu yazıda Samsun'un Bafra ilçesinde ikamet eden farklı etnik gruplara mensup göçmenler ayrı tutularak (Arnavut, Pomak, Çerkez, Gürcü vb) yalnız Türk kökenli Balkan göçmenlerinin genel ağız özelliklerine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi ağızları, Bafra göçmen Türk ağızları, mübadil ağzı.

* Bu yazı, 27-29 Ekim 2011 tarihinde Edirne'de düzenlenen IV. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı'nda sunulan bildirinin makaleye dönüştürülmüş biçimidir.

** Yrd. Doç. Dr., OMU, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Böl., El-mek: ikaragoz@omu.edu.tr

THE DIALECT OF TURKISH IMMIGRANTS WHO MIGRATED TO THE BALKANS IN BAFRA AND SOME OF THE CHARACTERISTICS OF THEIR DIALECT

ABSTRACT

The migration waves which happened different times, from the Balkans to the various parts of the Anatolia, has affected dialect geography and gave rise to some dialect islands among the local dialects. This event should be considered in the studies of Turkey Turkish dialects. That should be stated which region they appeared geographically and what are the phonetic, and morphologic characteristics of this dialect islands. How dialects of immigrants affected local dialects or vice versa are the topics which waits to be researched.

One of the cities that Balkan immigrants were located is Samsun. Because these immigrants were earning their life from agriculture and livestock the found these lands fertile and suitable to settle.

The immigrants who settled in Bafra consist of both Eastern immigrants, Caucasian, Crimean and Albanian both immigrants who came from Greece in accordance with the Population Exchange and immigrants migrated from Bulgaria after the population exchange.

The exchanged were settled in following villages of Bafra: Aktekke, Asar, Bakırpınarı, Cırıklar (Tütüncüler), Darboğaz, Çelikler, Çetirlik, Derbent, Develi, Domızağılı, Duhaçlı, Eldavut, Evrenkuşağı, Gökçesu, Hızırilyas (Hıdırellez), İkiztepe, Kapıkaya, Kaydalapa, Kostantınuşağı (Yeniköy), Kuzulan, Selemelik, and Sürmeli.

Immigrants migrated from Bulgaria were settled in following villages of Bafra: Muamlı (Altınay), Hotmeşe, Ağcaalan, Büyükyeraltı and Küçükuyeraltı, Sarıköy, gelemağrı, Domuzağılı, Martıkale, Dedeli, Kapıkaya, Selemelik, Kaydalapa, Bakırpınarı, Lengerli, Suğlaş, Gökçeagaç.

In this study, it is going to mention general dialect characteristics of immigrants who originated in the Balkan Turks except for immigrants descended from other ethnic groups (Albanian, Pomaks, Circassian, Georgian etc.)

Key Words: Turkey Turkish dialects, Turkish immigrants' dialects in Bafra, dialects of exchanged population.

0. Giriş

Anadolu'nun çeşitli yörelerine değişik zamanlarda Balkanlardan, Kafkasya'dan ve Asya'dan gelen göç dalgaları ağız coğrafyasını etkilemiş ve yerli ağızların arasında birtakım ağız adacıklarının meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu ağızların, yerleşme tarihinden itibaren, dil – coğrafya ilişkisinin sonucu olarak yerli ağızların etkisiyle bir değişim sürecine girmeleri tabiidir. Göçmen ağızlarının coğrafya üzerindeki dağılımı, özellikleri yerli ağızlarla ilişkileri hakkında bazı çalışmalar yapılmışsa da bunların sayısı fazla değildir. (Karahana 1999:25-26). İşte bu sebeple göçmen ağızları meselesi, ağız araştırmacılarını meşgul etmeye devam etmektedir.

Turkish Studies

Göçmen ağızları çerçevesinde ele alınması ve incelenmesi gereken yörelerden biri de Samsun'dur. Samsun'un Baфра ilçesi, son döneme kadar, verimli ovaları sebebiyle, hem iç hem de dış göç alan ilçelerdendi. Nitekim göç öncesinde geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağlayan Balkan göçmenlerinin de tercih ettiği yerlerin başında Baфра gelmiştir. Böylece Samsun/Baфра yerel ağızlarının yanında farklı ağız adacıkları ortaya çıkmıştır.

Baфра ilçesinin nüfus yapısı göçmenler açısından çeşitlilik gösterir. Ülke sınırları dışından gerçekleşen göçler neticesinde buraya iskân edilen göçmenler kendi aralarında şöyle sınıflandırılabilir:

1. Mübadele öncesinde Baфра ve köylerine göç eden “Şark mültecileri, Kafkas, Kırım ve Arnavut göçmenleri” (İpek 2000:86),
2. 1923'ten sonra Mübadele sözleşmesi çerçevesinde Yunanistan'dan göç edip buraya yerleşen Türkler,
3. 1923-1933, 1934-1935 ve 1950-1951 yıllarında Bulgaristan'dan göç ederek Baфра ve köylerine yerleşen Türkler ve Müslüman Pomaklar. (Duman 2010:50-56)

Baфра'da yaşayan Arnavutlar, Pomaklar, Çerkezler ve Gürcüler Türkçeyi yerleştirdikleri sosyal çevreden öğrenmişlerdir. Bu unsurlar ana dillerini kısmen unutsalar da, iki dillilik özelliklerini devam ettirmektedirler. Özellikle Arnavut ve Pomak göçmenlerin, kazanılmış dilleri durumundaki, Türkçe kullanımlarında hançere farklılıkları oldukça dikkat çekicidir.

Bu makalede, Balkan göçmenleri arasında anadili Türkçe olmayan Kafkas, Kırım ve Arnavut göçmenler ile Pomaklar ayrı tutularak, bilhassa, Balkanlardan göç edip Samsun'un Baфра ilçesine yerleşen ve bugün hayatlarını burada devam ettiren Türk göçmenlerin ağız özellikleri üzerinde durulacaktır. Makaleye kaynaklık eden veriler, *Samsun Göçmen Türk Ağızlarının Derlenip İncelenmesi*¹ adlı proje kapsamında Baфра'nın köylerinde yapılan derlemelere dayanmaktadır.

Proje kapsamında mübadil köylerinden Asar, Kapıkaya, Yeniköy (Kostanuşağı), Selemelik, Akteke, İkiştepe, Sarıkaya, Sarıköy, Derbent, Tütüncüler (Cırıklar), Hıdırellez, Eldavut ve Yağmurca'da; Bulgaristan göçmenlerinin yerleştirildiği köylerden de Şeyhören, Altınay (Muamlı) ve Doğanca'da derlemeler yapılmıştır.

Derlemeler ve deşifreleri henüz tamamlanamadığından bu çalışmada bir sınıflandırma ve karşılaştırma yapmak yerine, Baфра'ya göç eden Balkan Türklerinin ağızlarında görülen ilgi çekici özelliklerden bazılarına değinilecektir.

1. Baфра'ya Yerleşen Balkan Türklerine İlişkin Adlandırmalar

Baфра'ya yerleşen Balkan Türkleri için *göçmen*, *muhacir* ve *mübadil* adlandırmaları kullanılır. Ancak bunlar adlandıranlar ve adlandırılanlar açısından farklı biçimlerde algılanır.

Göçmen sözcüğü Türkçe Sözlük'te “Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk)” biçiminde anlamlandırılmıştır. Göçmen yerine Arapça *muhacir* sözcüğü de kullanılır. *Mübadil* ise Türkçe Sözlük'te “1. Başkasının yerine getirilmiş, mübadele edilmiş. 2. Lozan Antlaşması'na göre, İstanbul dışında oturan Rumlarla değiştirilmek üzere Batı Trakya dışındaki Yunanistan'dan getirilen Türkler.” biçiminde kayıtlıdır. Tarih kaynaklarında ise, 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan sözleşme ve protokol gereğince, haklarının karşılıklı olarak korunması esasına dayanarak, “İstanbul ve Batı

¹ Bu proje Ondokuz Mayıs Üniversitesi (BAP) tarafından desteklenmektedir.

Trakya hariç Türkiyedeki Rumlar ile Yunanistan'daki Türklerin" zorunlu olarak göç ettirilmesi olayına mübadele, bu vesileyle Türkiye'ye gelenlere de mübadil denmektedir. (İpek 2000:30)

Göçmenler arasında mübadil statüsü, sözcüğün anlamına farklı bir boyut kazandırmıştır. Çünkü Bafra'da hem mübadele kapsamında hem de mübadele dışında buraya gelip yerleşenler bulunmaktadır. Yerli halk için geldikleri yer ve geliş biçimleri ne olursa olsun dışarıdan gelen herkes göçmen veya muhacirdir. Fakat, bilhassa mübadeleyle gelenler kendilerine göçmen ya da muhacir denmesini istemezler. Onlar, içeride olanın dışarıdan geleni dışlama, ötekileştirme gayretlerinin tezahürü olarak gördükleri bu sözcük yerine, haklarının korunduğu anlamını çağrıştıran, mübadil sözcüğüyle anılmayı tercih ederler. Mübadele kapsamında Bafra'dan göç eden Rumların boşalttığı mülk ve araziler Yunanistan'da bıraktıklarının karşılığı olarak kendilerine tahsis edilmiştir. Yerli halk boşaltılan mülk ve arazilerin kendilerine kalma ihtimalini ortadan kaldıran soydaşlarına karşı başlangıçta hiç de dostane bir tavır takınmamıştır. Dolayısıyla, yokluk ve kıtlık zamanlarında yeni yokluk ve sıkıntıların doğmasına sebep oldukları düşüncesi yerli halk ile aynı soydan gelen mübadil veya diğer muhacirler arasında görünmez duvarlar inşa etmiştir.

2. Mübadillerin ve Diğer Göçmenlerin Geldiği Yerler ve Bafra'da Yerleştirdiği Köyler

Bafra'ya yerleşen mübadiller, Yunanistan'ın "Kavala, Drama, Sarışaban, Pravişte kaza ve limanlarına tâbi köylerde" (İpek 2000: 26) yaşarken Balkanlarda homojen yapıli devletlerin kurulması sürecinde, mübadele sözleşmesi gereğince 1924'ten sonra Türkiye'ye gelmeye başlamışlardır. Gelenlerin 7797'si Bafra Kazasına sevk edilmiştir. (İpek 2000:88). Bunların 6279'u mübadildir ve Bafra'nın Aktekke, Asar, Bakırpınarı, Cırıklar (Tütüncüler), Darboğaz, Çelikler, Çetirlik, Derbent, Develi, Domuzağılı, Duhaçlı, Eldavut, Evrenuşağı, Gökçesu, Hızırilyas (Hıdırellez), İkiztepe, Kapıkaya, Kaydalapa, Kostantınuşağı (Yeniköy), Kuzalan, Selemelik ve Sürmeli köylerine yerleştirilmiştir. (bk. İpek 2010:174-182)

Bulgaristan göçmenleri hakkında tarih kaynaklarında şu bilgilere rastlanmaktadır: 1929 yılında Bafra'nın Muamlı (Altınay) Köyü'ne 50 hanelik bir topluluk yerleştirildi. 1934-1935 yıllarında 156 hane Darboğaz, Hotmeşe, Ağcaalan, Büyükyeraltı ve Küçükyeraltı köylerine, 1951 yılında ise vilayet dahilinde iskân edilmeyi bekleyen 2363 göçmenin bir kısmı Bafra'nın Gazi Paşa ve İsaklı mahalleleri ile Harız, Sarıköy, Gelemağrı, Domuzağılı, Martıkale, Dedeli, Kapıkaya, Selemelik, Kaydalapa, Bakırpınarı, Lengerli, Suğlaş, Gökçeagaç gibi köylerine yerleştirilmişlerdir. (Duman 2010:50 vd.)

Bulgaristan göçmenlerinin geldikleri yerler hakkında kesin kayıtlar yoktur. Ayrıca köylere yerleştirilenlerle ilgili kayıtlarda Pomak – Türk ayrımı da yapılmamıştır. Derleme sırasında kaynak kişilerden edinilen bilgiye göre Büyükyeraltı, Küçükyeraltı ve Ağcaalan'a yerleştirilenlerin tamamı, Dedeli, Asar, Selemelik ve Sürmeli köylerine yerleştirilenlerin ise bir kısmı Pomaktır. Bu köyler, nüfus bakımından, yerli halk ve mübadillerin de bulunduğu karma köylerdir. Türk kökenli Bulgaristan göçmenlerine; Muamlı (Altınay), Şeyhören ve Doğanca köylerinde rastlanmıştır. Doğanca'da yerleşenler Hocaköy'nden, Şeyhören'dekiler Osmanpazarı Kazasına bağlı Sarsıplı Köyünden, Muamlı'dakiler ise Omurtag bölgesindeki Köpekköy'den geldiklerini söylemektedirler.

3. Bafra'da Yaşayan Göçmen Türk Ağzlarının Bazı Özellikleri

Derleme yapılan kaynak kişiler atalarının Osmanlı Devleti zamanında bilhassa Konya-Karaman civarından Balkanlara göç ettirilen Türkler olduğunu söyleseler de bu konuda kesin bir bilgi yoktur. Askerî ve siyasî gerekçelerle Osmanlı döneminde Anadolu'dan Balkanlara ilk Türk nüfus nakli 1350'li yıllarda, Sultan Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'nın Gelibolu'ya görevlendirilmesinden sonra gerçekleşir. (İnbaşı 2002:157-159). Fakat kaynaklar, Balkanlara çok

daha eski tarihlerde gelip yerleşen Türklerden de bahsetmektedir. IV. yüzyılda Alanlar ve Hunlar, VI. yüzyılda Aşarlar, VII. yüzyılda İtil (Volga) nehri boylarında yaşayan Bulgar Türklerinin bir kısmı, XI. yüzyılda Uzlar yahut Guz veya Oğuzlar daha sonra da Kumanlar ve Peçenekler bu coğrafyaya yerleşmiştir. (Kalay 1998:5)

Bu makale çerçevesinde, resmî olarak 1924 yılı ve sonrasında Balkanlardan Anadolu'ya zorunlu olarak göç etmek durumunda kalan ve bugün hayatlarını Baфра ve köylerinde devam ettiren göçmen Türklerin ağızlarına ilişkin bazı hususlara değinilecektir.

Baфра ve köylerinde yaşayan göçmen Türk ağızlarını, mübadil göçmen ağızları ve Bulgaristan göçmenleri ağızları biçiminde ayırmak gerekir.

Mübadil göçmen ağızlarında görülen bazı özellikler:

1. Mübadil göçmen ağzının en dikkat çekici ses özelliği, ön ses ve iç seste /h/ sesinin düşmesidir. Bazı sözcüklerin, yerel ağızların veya standart dilin etkisiyle olsa gerek, hem /h/'li hem de /h/'siz biçimleri birlikte kullanılmaktadır: heP eP, āne hāne, amur hamur vb.

2. /h/'siz bazı alıntı sözcüklerin /h/ öntüremesiyle telaffuz edildiği görülür; elbet helbet.

3. Bazı köylerde uğarı oğarı, üsek, irak sözcükleri kullanılırken bazı köylerde veya mahallelerde bu sözcüklerin yukarı, yüğsek, yırak biçimleri tercih edilmektedir.

4. İç ve son seslerde r, n, l seslerinin düştüğü görülür: kaçtı (<kalk-), nası (<ne+asıl), içi (için), ōra (sonra) vb.

5. Batı grubu Anadolu ağızlarında korunagelen damak n'sine (ñ) (bk. Korkmaz 2010: 95) rastlanır: yanıña, geziyoruña vb.

6. Edirne ağızlarında görülen ç>c, k>ğ, k>g, p>b, s>z, ş>j ve t>d tonlulaşmaları yaygındır. (bk. Kalay 1998:42-43): iÇ, çocuğ, dengleştirmişler, annadırdılar,

7. Baфра yerli ağızlarında da olduğu gibi dudak uyumu tam yerleşmemiştir. Bazı eklerin uyum dışı kullanımlarına rastlanır; -Dir- ettirgenlik eki (alışduru *alıştırır*),-ma- olumsuzluk eki (*durmeyo durmuyor*) vb.

8. Şimdiki zaman çekimi için -y, -ya/-ye, -yı/-yi, -yo, -yu biçimleri nöbetleşe kullanılmaktadır. Bu çeşitliliğe yerel ağızların da katkısı olduğu söylenebilir. Ayrıca standart dilin etkisiyle -yor biçimine de rastlanır: yapıy, yapıya, geliye, yapıyı, geliyo, dolduruyuy, alıyor vb.

9. Geniş zaman çekiminde bazı köylerde -(I)r, -Ar biçimleri bazılarında ise -ī ve -ā biçimi kullanılır. Bu biçimlerin içseste r'leri düşürme eğiliminin sonucu olarak ortaya çıktığı, bağlantı ünlüsünün ekin işlevini üstüne aldığı ve düşüşün izi olarak uzun ünlüye döndüğü söylenebilir; gel ş, yapmış, bulūla vb.

10. Olumsuz fiilin geçmiş zaman sıfat-fiil biçimi, -mış/-miş yerine -(y)ik biçimbirimi (düzülmeyikti) ile yapılır. Bu biçime Türkmen ve Yörük ağızlarında da rastlanır. (bk. Demir 2009)

11. -ka/-ke zarf-fiili (Karahana 1996:216-219) yaygındır. Ayrıca genişletilmiş, -kan/ken, -han, -kana/-kene biçimleri de kullanılır. Bunların dışında bazı köylerde **kaıdı/-keydi, -kaıdın/-keydin** (<-ka i-di(n))² biçimlerine de rastlanmıştır: yaparkayı, gelirkeydin vb. Bu genişlemiş biçimler geçmiş zamanda gerçekleşen fiillerin zarfı olarak kullanılmaktadır: sakayıdın gelirdi (Sağ iken gelirdi.)

² Bu zarf-fiil biçimleriyle ilgili olarak bk. (Karagöz 2012a; 2012b)

12. -ınca zarf-fiilinin, -ınca/-ince, -ıncı/-inci, -unca/-ünce, -uncı/-üncü biçimleri yanında **-kaydı/-keydi** zarf-fiiline benzeyen **-ıncaydı/-inceydi** biçiminde genişletilmiş olanlar da kullanılmaktadır: yapıncaydı, gelinceydi vb.

13. Nadiren -a/-e yönelme biçimbirimi yerine -ı/-i yükleme biçimbiriminin kullanıldığı görülür.

14. keyim (< ked-), övey (< ög), büyüklerimiz (<bedü-) sözcüklerinde fonemik; sarılığ (<sar-(ı)l-(ı)ğ), tutuluğ, nişanlığ ekiligi, düzlük sözcüklerinde de morfem düzeyinde (-lığ/-lig > -lı/-li) eskicil unsurlarla karşılaştırılır.

15. Sözcük düzeyinde **görá** (güyâ ?) ve **çünkülüm** (çünkü) örnekleri de ilgi çekicidir. Çünkülüm'de kuvvetlendirme işlevli -lüm(?) parçasına Edirne ağzında **sankilim** sözcüğünde de rastlanır (Mansuroğlu 1988:184).

16. Rumeli ağızlarının sınıflandırılmasında ölçüt olarak kullanılan önseste b->p-değişimiyle ilgili olarak, bazı köylerde, pin- (<bin-) fiiline; ön hecede -ö->-ü- değişimiyle ilgili olarak da dū- (döv-) ve düşek (döşek), sözcüklerine rastlanmıştır.

17. Anadolu ve Rumeli ağızlarındaki Kıpçakça unsurlardan biri olduğu ileri sürülen -g->-v- değişimini örnekleyen sözcükler de kullanılmaktadır: yavurdum (<yoğur-), sıvınmış (<sıgın-). (krş. Gülsevin 2009: 256)

Öte yandan soudum (<soğu-) soan (<soğan), taıık (<taıık < taıaıu) sözcüklerinde ğ sesi kaybolmuştur. Bu, Bulgaristan Türk ağızlarının Doğu grubu özelliklerinden biridir. (Hazai 1998:206)

Bulgaristan göçmenlerinin ağızlarında görülen bazı özellikler:

1. Ön veya iç seste /h/ sesinin düşmesi yaygın değildir. /h/'li ve /h/'siz biçimler birlikte kullanılır, ancak yerel ağız veya standart dilin etkisiyle olsa gerek /h/'li biçimler daha sık kullanılır: afta hafta, helva, haşılyesun (haşılyorsun) vb.

ayran sözcüğünün /h/'li (hayran, hayrancı) telaffuz edilmesi de ilgi çekicidir, hayva (ayva) ve helbet (elbet) sözcükleri de hem yerliler hem de göçmenler tarafından kullanılmaktadır. (bk. Kalay 1998: 58)

2. s>z, ş>j ve k>ğ tonlulaşmaları görülür: asaz (<esas), ğuyun (koy-) vb.

3. k>h değişimini örnekleyen sözcüklerle karşılaştırılır: yapaıan (yaparken), çıııyırı (çıkıyor) vb.

4. İç seste r, y ve g ünsüzlerinin düştüğü görülür: tāla (tarla), mācılık (muhacirlik), vēdi (verdi), sūledim (söyle-), _ ğ vb.

5. Ön seste b>p değişimi görülür: pındirdi (bin-).

6. İç seste -ğ->-v- değişimi: yuvuracan (<yoğur-)

7. Bir iki sözcükte kapalı e sesi görülür: yēdirsene, nē, nēden, yēdik, ēkiz.

8. Ön ve iç seste o>u / ö>ü değişimine rastlanır: undan sura (ondan sonra); ūle, būle, şūle (bazen yerel ağız ya da mübadil ağzının tesiriyle ōle, bōle; sūledim vb.), ūrettik (öğret-) vb.

9. Ünlüyle biten kelimelerden sonra ilgi eki -yın/-yin biçimindedir: Edirneyin, Duvancayın. (bk. Kalay 1998: 65) Teklik I. ve II. şahıs zamirlerine ise -em, -en biçiminde getirilir: beem (benim), seen (senin).

Turkish Studies

10. –ken zarf-fiil ekinin –ke, –kane biçimlerinin yanında –kan/–ken, –han biçimlerine de rastlanır: ordağan, Bafradağan, beklēken vb.

11. Akrabalık adları yapan –gil eki – ılır; ğaynatam

12. Dinler (Makedonya) ağzında da görülen (Eckmann 1988:193)–dığı zaman, ve –ınca/-ince zarf-fiillerine paralel –dınıyan/-diniyen ve bunun damak n’li biçimlerine –dıñıyan/-diñıyen rastlanır: geldiñıyen, vādınıyan, ğoydumuyan vb. (H. Dalli , V. G. Guzev’in bu eki –dik sıfat-fiil eki ve ile(n) edatı birleşmesi olarak gördüğüne işaret eder. (1991:135))

13. Dudak uyumu, uyum dışı bazı durumlarda işlemesine rağmen tam olarak yerleşmemiştir: buradaki, alıvar- (aliver-), karıvar- (karıver-) fakat giyivarrız (ver- tasvir fiilinin yalnız kalın ünlülü biçimi?), hanı (hani), zattan (zāten), havla (helva), kıamyannan (kıamyon), biraz (biraz), şübe (şübe) vb.

14. Şimdiki zaman çekiminde –ya/–ye, –yo; –i (<y); gidiyalla, kuyuyesun (koy-), haşlameyoz, demeim (demiyorum), –yuru biçimi yanında görülen –yarı/-yaru (açmıyaru, alamıyaru, diyarı) biçimi yerel ağız etkisiyle ortaya çıkmış olabilir. Bu son biçime Doğanca’da rastlanmıştır. Şeyhören göçmenleri ise çekeysin, biliydi, ayırıyala, haşlısın, kıuyuyarı örneklerinde görüldüğü üzere –ey, –ya ve –yarı biçimlerini kullanırlar.

15. Teklik I. şahıs eki –ım yerine bazen –n kullanılır; yazdırıcān (yazdıracağım), ğoycān. Aynı biçim i- fiilinin geniş zamanında da görülür: desdurliyin vb.

16. Aslı uzun ünlülü sözcüklere rastlanır: ādları, āç- vb.

Sonuç

Türkiye Türkçesi ağızları sınıflandırmasında Batı Grubu Ağızlarının V. Alt Grubunda yer alan Samsun’un (Karahana 1996) Baфра ilçesi ve köylerinde yaptığımız derlemeler sonucunda ulaştığımız verilere göre, burada iki ana göçmen ağzından bahsedilebilir:

1. Mübadil göçmen ağızları,
2. Bulgaristan Türk göçmenlerinin ağızları.

Her iki ağız grubunun da kendi içinde alt grupları olduğu şüphesizdir. Ancak bu alt grupların tespiti bu derlemelerin ve deşifrelerinin tamamlanıp ayrıntılı bir biçimde incelenmesiyle mümkün olabilecektir.

Németh, Bulgaristan Türk Ağızlarını Doğu ve Batı olmak üzere iki gruba ayırmıştır (bk. 1983: 113-167). Bu sınıflandırmaya göre Baфра’daki Bulgaristan Türk göçmenlerinin bir kısmı Doğu grubunun bir kısmı da Batı grubunun temsilcisidirler. Hazai Doğu ağızlarının, “ses sistemlerinin esas göz önünde bulundurulursa”, Yeni Türkçeye, Batı ağızlarının ise Eski Osmanlıcaya bağlanabileceğine işaret eder. (1988:205). Buna dayanarak mübadil göçmen ağızlarının ise daha çok Bulgaristan Türk ağızlarının Doğu grubuna yakın olduğu söylenebilir.

Göçmen ağızları üzerinde, Baфра yerli ağızlarının etkisinin sınırlı olduğu görülmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri göçmenlerin, boşaltılan Rum köylerine ya da yeni kurulan köylere yerleştirilmiş olmasıdır. Karma köy sayısı çok azdır. Öte yandan karma köylerdeki yerli halk da Rumların boşalttığı arazilerin kendilerine miras kalması ihtimalini ortadan kaldıran göçmenleri başlangıçta pek de dostane karşılamamış, rivayetlere göre, boşaltılan mülkleri tahrip etmiştir. Bu yüzden göçmen halk, uzun zaman kendi içinde kapalı bir hayat yaşamış, bunun sonucu olarak da ağızlarını büyük ölçüde koruyabilmiştir. Ağız etkileşimini sağlayan sosyal olaylardan biri olan kız alıp vermeyi de, sırf bu sebeple, yakın zamana kadar, yalnız kendi içlerinde gerçekleştirmişlerdir.

Turkish Studies

Yerel ağızlarla ilişkiler konusunda kesin hükümlere varmamızı zorlaştıran hususlardan bir başkası da yerel ağızlara ilişkin çalışmaların henüz tamamlanamamış olmasıdır.³

I. Kuşak göçmen sayısı özellikle mübadillerde çok azdır. II. Kuşak tam III. kuşak ise kişisel şartları (eğitim durumu, yaşadığı yerin merkezle bağlantısı vb.) çerçevesinde ağız özelliklerini korumaktadırlar. Son dönemde göçmen halkın eğitim düzeyinin yükselmesi yanında teknolojik imkânların (haberleşme ve ulaşım) artması ve şehir merkezine yakınlık gibi sebeplerle standart dilin etkisi bu ağızlarda daha çok görülmektedir.

Bütün Türkiye Türkçesi ağızlarında olduğu gibi buradaki göçmen ağızlarında da Eski Anadolu Türkçesi ve Eski Türkçe ile bağlarını tanımlayan eskicil unsurlarla karşılaşılır.

Bafra göçmen ağızlarının diğer Anadolu ağızlarıyla ilişkileri de gün ışığına çıkarılmayı bekleyen hususlardandır. Zira bu ağızların daha eski temsilcileri arasında, Balkan coğrafyasına Osmanlı Devleti zamanında Anadolu'nun çeşitli yerlerinden göç eden Türk boyları da vardı. Bu konuda tarih kaynaklarında ilk zamanlar Gelibolu ve çevresine yerleştirilen Türkmenlerin daha ziyade Karesi bölgesinden olduğu, Fetihlerle alınan yeni topraklara Orta Anadolu'dan ve Batı Anadolu'daki Saruhan, Aydın, Menteşe gibi sahil beyliklerinden çok sayıda Türkmen'in Rumeli'ye yerleştirildiği (İnbaşı 2002: 157-159) bilgisi yer almaktadır. Göçmen ağızları meselesi aydınlatıldığında bu bilgiler de kesinleşebilecektir.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Mehmet (2002), *Aybastı Ağzı* (İnceleme – Metin – Sözlük), TDK Yay., Ankara.
- AYDIN, Mehmet (2011), “Ağız Araştırmalarında İç Göç Sorunu: Samsun Örneği”, Samsun Sempozyumu (13 – 16 Ekim 2011).
- BURAN, Ahmet (2011), “Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter, s. 40-55.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1989), “Adadolu ve Rumeli Değişmeleri Ünlü Değişmeleri”, *TDAY-Belleten 1964*, Ankara, s.1-33.
- DALLI, Hüseyin (1991), *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar*, TDK. Yay, Ankara.
- DEMİR, Nurettin (2009), “Ağız Dokümantasyonu Niçin Gereklidir?”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa), Ankara, s.183-191.
- DUMAN, Önder (2010), *Rumeli'den Samsun'a Göç*, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun.
- ECKMANN, J. (1988), “Dinler (Makedonya) Türk Ağzı”, *TDAY-Belleten 1960*, s.189-204.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1999), “Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri”, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni* (9 Mayıs 1997), Ankara, s. 43-48.
- GÜLENSOY, Tuncer (1987), “Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme”, *TDAY-Belleten 1984*, Ankara, s.87-147.

³Mehmet Dursun Erdem Samsun Ağızlarına ilişkin geniş kapsamlı bir derleme çalışması yapmış ancak henüz yayımlayamamıştır.

- GÜLSEVİN, Gürer (2009), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 1: (G>V Değişmesi), *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa), Ankara, s.251-258.
- GÜLSEVİN, Gürer (2005), “Ağız Araştırmalarında Yaygınlaşmış Yanlışlar 3: ‘üzüm/yüzüm’; ölü/höllük’ Türeme mi, Düşme mi?”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/ Journal of Turkish World Studies*, C. V, S. 2, s. 207-213, İzmir.
- HAZAI, G. (1988), “Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine”, *TDAY-Belleten 1960*, s.205-211.
- İNBAŞI, Mehmet (2002), “Balkanlarda Osmanlı Hakimiyeti ve İskan Siyaseti”, *Türkler*, Editörler: H. C. Güzel – Prof. Dr. Kemal Çiçek – Prof. Dr. Salim Koca, Yeni Türkiye Yay. Ankara, C.9, s. 154-164.
- İPEK, Nedim (1999), *Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri*, TTK Yay., Ankara.
- İPEK, Nedim (2000), *Mübadele ve Samsun*, TTK Yay. Ankara.
- İPEK, Nedim (2010), *Selanik’ten Samsun’a Mübadiller*, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay. , Samsun.
- KALAY, Emin (1998). *Edirne İli Ağızları*, Ankara.
- KARAGÖZ, İlknur (2011), “Bafra ve Köylerinde Göçmen Ağızı”, *Samsun Sempozyumu (13 – 16 Ekim 2011)*.
- KARAGÖZ, İlknur (2012a). “Bafra’daki Drama Göçmenleri Ağzında Yaşayan Zarf-Fiiller”, *Leylâ Karahan Armağanı*, Akçağ Yay. (Yayımlanacaktır.)
- KARAGÖZ, İlknur (2012b). “Türkiye Türkçesi Ağızlarında i- Fiilinin Görülen Geçmiş Zaman Teklik III. Şahıs Çekiminde Kip ve Zaman Ekinden Sonra Gelen n Birimi ve İşlevi”, 7. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı (24-28 Eylül 2012)*, Ankara.
- KARAHAN, Leylâ (1996), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yay. Ankara.
- KARAHAN, Leylâ (1999), “Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gerekenler”, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni* (9 Mayıs 1997), Ankara, s.24-28.
- KORKMAZ, Zeynep (1989), “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu”, *TDAY-Belleten 1971*, s.21-32.
- KORKMAZ, Zeynep (2010), “Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Dayandığı Temeller”, *TDAY-Belleten 2007/1*, Ankara, s.87-110.
- MANSUROĞLU, Mecdut (1988), “Edirne Ağzında Yapı, Anlam, Deyim ve Söz Dizimi Özellikleri”, *TDAY-Belleten 1960*, Ankara, s.181-187.
- NEMETH, Gyula (1983), “Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine”, *TDAY-Belleten 1980-1981*, Ankara, s. 113-167.